

บทคัดย่อ

การศึกษาและคัดเลือกพืชสมุนไพรบนพื้นที่สูงที่มีศักยภาพในการสร้างเศรษฐกิจระดับชุมชน มุ่งทำการศึกษาการใช้ประโยชน์และสร้างมูลค่าเพิ่มพืชสมุนไพรและยาพื้นบ้านจากภูมิปัญญาท้องถิ่น สร้างรายได้จากการจำหน่ายวัตถุดิบ ตลอดจนผลิตภัณฑ์ระดับชุมชน จึงทำการศึกษาและรวบรวมองค์ความรู้ภูมิปัญญาพืชสมุนไพรบนพื้นที่สูงในกลุ่มโรคสำคัญ ศึกษากระบวนการผลิตพืชสมุนไพรท้องถิ่น ตามมาตรฐานวัตถุดิบเบื้องต้น ศึกษาและพัฒนาต่อยอดพืชสมุนไพรเป็นผลิตภัณฑ์ระดับชุมชนที่มีความปลอดภัย ให้นำไปสู่การพัฒนาเศรษฐกิจระดับชุมชน สรุปผลการดำเนินงานได้ดังนี้ 1. การศึกษาและรวบรวมภูมิปัญญาพืชสมุนไพรและยาพื้นบ้านบนพื้นที่สูง 6 แห่ง รวมมีตำรับยาพื้นบ้าน 30 ตำรับ พืชสมุนไพร 259 ชนิด จากผู้รู้/หมอพื้นบ้าน 37 คน ได้แก่ ผาแตก (15 ตำรับ พืชสมุนไพร 39 ชนิด) ผู้รู้/หมอพื้นบ้าน 6 คน) ห้วยเขย่ง (9 ตำรับ พืชสมุนไพร 19 ชนิด) ผู้รู้/หมอพื้นบ้าน 8 คน) พบพระ (4 ตำรับ พืชสมุนไพร 81 ชนิด) ผู้รู้/หมอพื้นบ้าน 4 คน) สบเมย (พืชสมุนไพร 42 ชนิด) ผู้รู้/หมอพื้นบ้าน 5 คน) แม่สามแลบ (พืชสมุนไพร 66 ชนิด) ผู้รู้/หมอพื้นบ้าน 12 คน) และวังไผ่ (2 ตำรับ พืชสมุนไพร 7 ชนิด) ผู้รู้/หมอพื้นบ้าน 2 คน) จัดทำเป็นข้อมูลองค์ความรู้ทั้ง 6 รายการ/พื้นที่ และทำการยื่นคุ้มครองสิทธิในภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยของชุมชนบ้านน้ำหลุ (วังไผ่) 1 ตำรับ คือ ตำรับยาลูบลิบบำรุงสุขภาพ ประกอบด้วยสมุนไพร 4 ชนิด ได้แก่ ลูบลิบ อ้อสะพายควาย หางเอียน และฝาง ไปยังสาธารณสุขจังหวัดน่าน วันที่ 4 สิงหาคม 2566 เลขที่คำขอ 15516600363

2. การศึกษากระบวนการผลิตพืชสมุนไพรท้องถิ่นตามมาตรฐานวัตถุดิบเบื้องต้น มีแนวทางการปลูกและการจัดการพืชสมุนไพรที่มีแนวโน้มเป็นที่ต้องการตลาด จำนวน 7 ชนิด ได้แก่ ไพล มะแมก้า ดินฮั่งดอย ปูเฒ่าทึงไม้เท้า เนียมหอม กำลังเสือโคร่ง และลูบลิบ โดยทำการวิเคราะห์วัตถุดิบสมุนไพรและสารสำคัญ จำนวน 3 ชนิด 4 ตัวอย่าง พบว่า (1) ลูบลิบ มีชื่อวิทยาศาสตร์ว่า *Phylacium majus* Collett & Hemsl. (FABACEAE) มีชื่อท้องถิ่นว่า อัญชันเถา มีปริมาณเอทานอล 7.9% ปริมาณสารสกัดด้วยน้ำ 21.4% ปริมาณสารสกัดด้วย 95% เอทานอล 10.6% (2) กำลังเสือโคร่ง 2 ตัวอย่าง มีปริมาณเอทานอล 1.3-1.9% ปริมาณสารสกัดด้วยน้ำ 9.6-10.8% ปริมาณสารสกัดด้วย 95% เอทานอล 9.8-12.1% และ (3) เนียมหอม มีปริมาณเอทานอล 11.4% ปริมาณสารสกัดด้วย 95% เอทานอล 21.2% ปริมาณน้ำมันหอมระเหย 2.5% แนวทางการปลูกและการจัดการพืชสมุนไพร จำนวน 5 ชนิด ใน 4 พื้นที่ดำเนินงาน ได้แก่ มะแมก้า (ป่าแป๋) ดินฮั่งดอย และปูเฒ่าทึงไม้เท้า (ปางมะโอ) ลูบลิบ (วังไผ่) และไพล (ห้วยน้ำขุ่น) จัดการพืชสมุนไพรภายใต้มาตรฐานเกษตรอินทรีย์ 2 ชนิด ได้แก่ ปูเฒ่าทึงไม้เท้า และมะแมก้า สรุปได้ว่า ปูเฒ่าทึงไม้เท้า ให้ผลผลิตทุกๆ 6-8 เดือน (1 ใบให้น้ำหนักแห้ง 0.4-1.0 กรัม) และ มะแมก้า เมื่อปลูกเปรียบเทียบโรงเรือนแบบไม่พรางแสงมุงด้วยพลาสติกใส มีการรอดตาย 70% และพรางแสงด้วยสแลนเขียว 50% มีการรอดตาย 80% แต่อายุ 2 เดือน ต้นที่ไม่พรางแสงเจริญเติบโตได้ดีกว่าอย่างเห็นได้ชัด และอายุ 8 เดือน ต้นที่พรางแสงเจริญเติบโตได้ดีกว่าเล็กน้อยด้านความสูง ความยาวใบ จำนวนข้อปล้อง จำนวนดอก แต่ด้านจำนวนใบ จำนวนกิ่ง เส้นผ่านศูนย์กลางลำต้น และความกว้างใบ ต้นไม่พรางแสงเจริญเติบโตดีกว่า การทดสอบขยายพันธุ์ด้วยเมล็ด พบว่า เมื่อไม่แช่น้ำร้อนมีการงอก 0 % และเมื่อแช่น้ำร้อนมีการงอก

60-80% และการปลูกโดยหว่านเมล็ดจะให้ผลผลิต 640 กรัม/ตารางเมตร เมื่ออายุ 3 เดือนหลังปลูกด้วยเมล็ด

3. การศึกษาและพัฒนาต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสมุนไพรเป็นผลิตภัณฑ์สมุนไพรระดับชุมชน คัดเลือกพืชสมุนไพร ตำรับยาพื้นบ้าน/ภูมิปัญญาชุมชน ที่มีโอกาส และทดลองพัฒนาต้นแบบผลิตภัณฑ์จากสมุนไพรบนพื้นที่สูง 3 แนวทาง คือ 1) วัตถุดิบสมุนไพร ได้แก่ ปู่เต๋าทั้งไม้เท้า ม้าแม่ก่า และลูบลิบ 2) ผลิตภัณฑ์ระดับชุมชน: ชาชงสมุนไพร 3 รายการ ได้แก่ ปู่เต๋าทั้งไม้เท้า (ปางมะโอ) ลูบลิบ และตำรับยาลูบลิบบำรุงสุขภาพ (วังไผ่) 3) ผลิตภัณฑ์ระดับชุมชน: สมุนไพรใช้ภายนอก 3 รายการ ได้แก่ ยาต้มเขย่ามะแขว่น (วังไผ่) ยาหม่องน้ำสูตรลูกประคบ/พืชรท้องถิ่น และลูกประคบสูตรบ้านห้วยชมภู (ศ.ห้วยส้มป่อย) ที่มีขนาดเหมาะสมและราคาเหมาะสมมากขึ้น และชุมชนมีแผนการตลาดของตนเอง ทั้งนี้ได้รวบรวมและวิเคราะห์ความปลอดภัย 8 ตัวอย่าง ได้แก่ ชาชงลูบลิบ ตำรับยาลูบลิบบำรุงสุขภาพ วัตถุดิบสมุนไพรปู่เต๋าทั้งไม้เท้า 2 ตัวอย่าง ม้าแม่ก่า เนียมหอม มะขามเครือ ร่วงกิบแรด ซึ่งยังพบแบคทีเรีย และเชื้อราอยู่บ้าง โดยเฉพาะตัวอย่างที่มีการเก็บรักษาไว้นานกว่า 3 เดือน ซึ่งหากมีการจำหน่ายสู่ลูกค้าชุมชนต้องมีความระมัดระวังความสะอาดมากยิ่งขึ้น

คำสำคัญ วัตถุดิบพืชสมุนไพร มาตรฐานอาหารปลอดภัย ตำรับยาพื้นบ้าน เศรษฐกิจชีวภาพ พื้นที่สูง

Abstract

The investigation on Highland Potential Medicinal Plants for Local Community Economy aims to study, The results of the operations are as follows: 1. Study and collect knowledge of folk medicine and highland herbs in 6 areas of the Highland Development Project Using the Royal Project System: 1) Pha Taek, 6 people with 54 knowledge points; 2) Huai Kayeng, 8 people with 27 knowledge points; 3) Phop Pra, 4 people with 85 knowledge points; 4) Sop Moei, 5 person with 42 knowledge points; 5) Mae Sam Laep , 12 person with 66 knowledge points; and 6) Wang Phai, 2 people with 7 knowledge points. The data was recorded in 6 draft books. The folk-medicine of Nam Lu village “Lup-lip for Good Health” make from 4 herb plants (Lup-lip: *Phylacium majus* Collett & Hemsl., Ho saphai khwai: *Sphenodesme* Sp., Hang ian: *Millettia sericea* (Vent.) Wight & Arn. Ex Hassk., Fang: *Caesalpinia sappan* L.) handing to protection by Nan Provincial Health Office.

2. Study and collect highland plants have the potential for seven plants: phlai, ma mae kam, tin hung doi, pu thao thing mai thao, niam hom, kamlang suea khrong, lup lip: 1) The local herbs according to raw materials. The important substances in the samples of the three herbs from - lup lip, kamlang suea khrong, niam hom were studied of herb powder, total ash, 95% ethanol-soluble extractive and water-soluble extractive were analyzed following the guideline in Thai Herbal Pharmacopoeia. 2) There was a test for propagation and planting according to Good Agricultural Practice (GAP) and Organic Agriculture for five plants, ma mae kam (Pa Pae), tin hung doi and pu thao thing mai thao (Pang Ma O), lup lip (Wang Phai), phlai (Huai Nam Khun)

3. Study and develop folk medicine and local herbs for safe herbal products in the community. Three products: 1) Herbal raw materials (pu thao thing mai thao, ma mae kam, lup lip) 2) herbal teas (pu thao thing mai thao, lup lip, Wang Phai's folk-medicine-Lup-lip for Good Health) 3) local product (Wang Phai's herbal inhaler, massage ball-water balm, Huai chomphu's local herb massage ball)

Keywords Herbal raw materials, Food safety, Folk medicine, Bioeconomy, Highland